

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ
INTERNET:

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
<http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/48/99

RÓWNOŚĆ ŻYCIOWYCH SZANS?

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MARZEC '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- ◆ W społeczeństwie przeważa przekonanie (64%), że obecnie młodzi ludzie mają mniejsze szanse na osiągnięcie sukcesu w życiu, niż mieli ich rówieśnicy dziesięć lat temu. Z taką opinią nie zgadza się 30% badanych. O większych szansach na życiowy sukces dzisiejszej młodzieży przekonane są przede wszystkim osoby dobrze wykształcone (59%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (60%), uczniowie i studenci (52%) oraz mieszkańcy wielkich miast (58%).
- ◆ Większość ankietowanych uważa, że społeczne szanse dzieci wyznacza obecny materialny i społeczny status ich rodziców. Istnieje powszechne przekonanie, że w uprzywilejowanej sytuacji, jeśli chodzi o możliwości społecznego awansu i zrobienia kariery, znajdują się dziś dzieci osób zamożnych oraz zajmujących wysokie stanowiska rządowe.
- ◆ Respondenci postrzegają wpływ pochodzenia społecznego na mobilność młodego pokolenia, coraz częściej też mają poczucie nierówności szans młodzieży wywodzącej się z różnych środowisk. Najmniej korzystnie oceniane jest położenie dzieci chłopskich i przekonanie to nasiliło się w ciągu ostatnich kilku lat.
- ◆ Zdaniem badanych, na zdobycie wysokiej pozycji w społeczeństwie największy wpływ wywierają cztery czynniki: protekcja, układy, znajomości (90%), wykształcenie (90%), wysokie kwalifikacje (90%) oraz inicjatywa i przedsiębiorczość (90%). Oznacza to, że w opinii społecznej indywidualne zasługi oraz możliwość korzystania ze znajomości i protekcji w gruncie rzeczy mają jednakowe znaczenie dla odniesienia sukcesu i powodzenia w życiu.

W lutowym sondażu¹ podjęliśmy problematykę dotyczącą postrzegania struktury społecznej oraz społecznej mobilności. Obok takich zagadnień, jak: prestiż zawodów² czy postrzegana i postulowana struktura zarobków³, interesowały nas również poglądy na temat perspektyw dzisiejszej młodzieży w porównaniu z tymi, jakie mieli ich rówieśnicy przed dziesięcioma laty, opinie o równości szans na awans społeczny i postrzeganie warunków życiowego sukcesu.

OCENA PERSPEKTYW MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

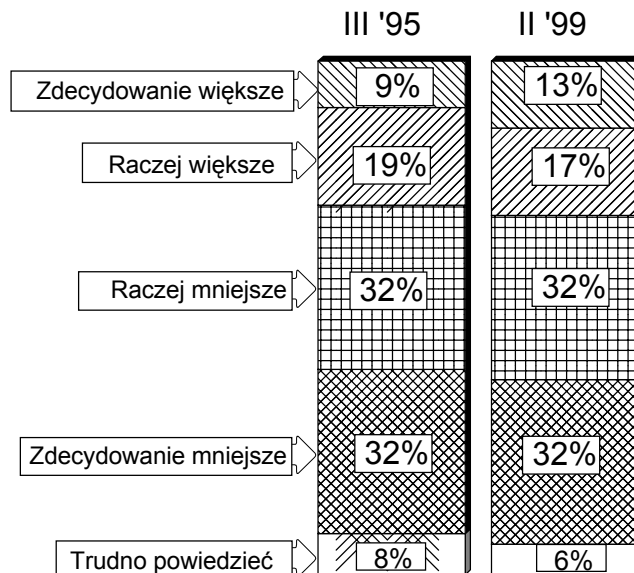
W naszym społeczeństwie przeważa opinia, wyrażana niemal przez dwie trzecie ankietowanych, że obecnie młodzi ludzie mają mniejsze szanse na sukces, niż mieli ich rówieśnicy dziesięć lat temu. Opinia ta nie zmieniła się od poprzedniego pomiaru realizowanego w marcu '95. Sformułowanie pytania pozostawia badanym dużą swobodę w definiowaniu **życiowego sukcesu**. W potocznym rozumieniu sukces oznacza dobrobyt materialny, pozwalający na dostatnie życie bez trosk i kłopotów, dobrą pracę, możliwość awansu zawodowego itp. Można przypuszczać, że opinia o sytuacji młodzieży wynika z obserwacji rzeczywistości: pogłębiające się rozwarstwienie społeczne, rosnące koszty edukacji, wolnorynkowe ceny mieszkań, trudności, jakie napotykają absolwenci szkół poszukujący pracy - wszystko to z pewnością nie pozostaje bez wpływu na postrzeganie perspektyw czekających dzisiejszą młodzież. Można więc stwierdzić, że transformacja, w porównaniu z latami ją poprzedzającymi, jawi się ankietowanym jako okres mniej przyjazny dla ludzi startujących w dorosłe życie.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (105), 4-9 lutego '99, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1111).

² Por. komunikat CBOS „Prestiż zawodów”, marzec '99.

³ Zob. komunikat CBOS „Jakie są nasze zarobki, a jakie powinny być? Zarobki postrzegane i postulowane”, marzec '99.

RYS. 1. CZY OBECNIE MŁODZIEŻ W POLSCE MA WIĘKSZE CZY TEŻ MNIJSZE SZANSE NA OSIĄGNIĘCIE SUKCESU W ŻYCIU, NIŻ MIELI ICH RÓWIEŚNICY DZIESIĘĆ LAT TEMU?

Opinie dotyczące szans dzisiejszej młodzieży na osiągnięcie życiowego sukcesu są wyraźnie związane z osobistą sytuacją badanych: im niższe mają wykształcenie, niższe dochody *per capita* i trudniejsze warunki materialne - tym częściej sądzą, iż obecnie młodzi ludzie są pod tym względem w gorszej sytuacji niż dziesięć lat temu.

O utrudnionych szansach dzisiejszej młodzieży na odniesienie sukcesu w życiu częściej niż pozostali przekonani są mieszkańcy wsi (77%) oraz osoby osiągające najniższe dochody (81%), a spośród grup zawodowych - rolnicy (94%), a także robotnicy niewykwalifikowani (83%) i wykwalifikowani (71%)⁴. Pesymizm przedstawicieli tych grup społecznych wynika prawdopodobnie z oceny własnego położenia społecznego i ekonomicznego oraz obawy, że oni sami lub ludzie im podobni nie zdołają zapewnić swemu potomstwu coraz kosztowniejszej edukacji, postrzeganej jako niezbędny warunek atrakcyjności na rynku pracy oraz osiągnięcia wysokiej pozycji w społeczeństwie.

⁴ Zob. tabele aneksowe.

Blisko co trzeci ankietowany (30%) jest odmiennego zdania i uważa, że obecnie młodzi ludzie mają większe szanse na osiągnięcie życiowego sukcesu niż ich rówieśnicy przed dziesięcioma laty (w tym 13% określa je jako *zdecydowanie większe*). Opinia taka jest najczęstsza wśród osób z wyższym wykształceniem (59%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (60%), uczniów i studentów (52%), a także mieszkańców wielkich miast (58%).

Ogólnie można skonstatować, że ocena perspektyw młodego pokolenia jest wyraźnie związana z położeniem społecznym i ekonomicznym ankietowanych. Płeć i wiek respondentów w zasadzie nie różnicują poglądów na ten temat. Osoby i grupy społeczne, które można zaliczyć do beneficjentów transformacji (ludzie wykształceni, wykwalifikowani, zamożni oraz kadra kierownicza i inteligencja, uczniowie i studenci, pracujący na własny rachunek), częściej niż inni oceniają, że obecna sytuacja stwarza młodzieży lepsze perspektywy niż rzeczywistość na początku przemian ustrojowych. Inaczej mówiąc - ci, którym się powiodło, częściej są przekonani, że młode pokolenie ma dzisiaj większe niż niegdyś szanse na osiągnięcie życiowego sukcesu. Natomiast osoby lub grupy społeczne, które znajdują się w trudnej sytuacji finansowej i zawodowej (ludzie niewykształceni, bez kwalifikacji, ubodzy, a także rolnicy i robotnicy), częściej niż pozostali mają tendencję do gloryfikowania przeszłości i pesymizmu w przewidywaniu przyszłości młodego pokolenia Polaków. Przekonanie to znajduje uzasadnienie w społecznym postrzeganiu wpływu pochodzenia społecznego na mobilność młodzieży, rozumianą jako zmianę pozycji (przede wszystkim w kategoriach przesunięć zawodowych) w strukturze społecznej między pokoleniem rodziców i pokoleniem dzieci. Aby tak rozumiana mobilność mogła zaistnieć, muszą być realne szanse na zmianę pozycji, osiągnięcie lepszego stanowiska, wykształcenia, zawodu, awans społeczny.

W opinii respondentów, społeczne szanse dzieci wyznaczone są przez cechy położenia społecznego rodziców, przede wszystkim ich zamożność i stanowisko. Jako źródło nierówności szans dzieci postrzegana jest również przynależność rodziców do określonych kategorii społeczno-zawodowych. Zresztą zazwyczaj zajmowanie wysokich stanowisk i zamożność współwystępują zarówno ze sobą, jak i z wysokim wykształceniem i miejscem w strukturze zawodowej.

Porównując wyniki badań z lat '95 i '99 można zauważyć, że ankietowani postrzegają wpływ pochodzenia społecznego na mobilność młodego pokolenia, coraz częściej też mają poczucie nierówności szans związane z tą cechą.

Tabela 1

Jakie możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji w społeczeństwie polskim mają dziś, Pana(i) zdaniem:	Większe		Takie same		Mniejsze		Trudno powiedzieć	
	III '95	II '99	III '95	II '99	III '95	II '99	III '95	II '99
	w procentach							
– dzieci robotników w porównaniu z dziećmi inteligentów	9	5	27	17	59	76	5	2
– dzieci robotników w porównaniu z dziećmi chłopów	28	40	59	45	10	13	4	3
– dzieci chłopów w porównaniu z dziećmi inteligentów	4	4	18	9	75	85	4	2
– dzieci ludzi na wysokich stanowiskach rządowych w porównaniu z dziećmi ludzi nie zajmujących takich stanowisk	92	83	3	3	4	12	2	2
– dzieci ludzi zamożnych w porównaniu z dziećmi ludzi niezamożnych	90	86	5	3	3	10	2	1
– dzieci właścicieli dużych firm w porównaniu z dziećmi ludzi nie mających własnych przedsiębiorstw	91	84	4	4	3	10	2	3

Dane zawarte w tabeli 1 świadczą o tym, iż w ciągu ostatnich kilku lat zamożność i wysokie stanowiska rodziców nieco straciły znaczenie dla życiowej drogi potomstwa, chociaż nadal postrzegane są jako najważniejsze cechy dyskryminacyjne. Wyraźnie natomiast wzrosło znaczenie miejsca, jakie zajmują rodzice w strukturze zawodowej. Szczególnie pogorszyły się opinie o szansach dzieci chłopskich: wzrosła (z 75% do 85%) liczba respondentów przekonanych, że w porównaniu z dziećmi inteligentów mają one mniejsze szanse na osiągnięcie wysokiej pozycji w społeczeństwie, więcej osób też (wzrost z 28% do 40%) sądzi obecnie, że dzieci robotników w porównaniu z dziećmi chłopów mają większe szanse na mobilność. Porównanie możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji przez dzieci

robotników i dzieci inteligentów również wypada na korzyść tych ostatnich. W stosunku do poprzedniego pomiaru nastąpił wzrost (z 59% do 76%) przekonania, że dzieci robotników mają mniejsze szanse na społeczny awans niż dzieci inteligentów. Zasadne jest więc stwierdzenie, iż jako najmniej korzystne badani postrzegają położenie dzieci chłopskich i w ciągu ostatnich kilku lat przekonanie to się nasiliło. Opinia społeczna jest w tej sprawie całkowicie zgodna, o czym świadczy brak związku między oceną porównania szans na zdobycie pozycji przez dzieci chłopskie i dzieci inteligentkie a cechami położenia społecznego ankietowanych. Można więc powiedzieć, że w naszym społeczeństwie istnieje dość powszechne przekonanie o gorszej sytuacji dzieci chłopskich już na samym starcie ich drogi życiowej.

Opinie o szansach na awans dla dzieci robotników i dzieci chłopów są podzielone: 45% badanych wyraża przekonanie o równości szans, a 40% ocenia, że dzieci robotników są w korzystniejszej sytuacji niż dzieci chłopów. Równość szans młodzieży z obu tych środowisk najczęściej postrzegają sami robotnicy (niewykwalifikowani - 63% i wykwalifikowani - 50%). Inne grupy zawodowe, w tym również rolnicy, raczej są skłonne wskazywać na uprzywilejowanie w tym względzie dzieci robotniczych.

Oceny dotyczące wpływu zamożności rodziny na szanse zakończenia sukcesem wspinania się po drabinie społecznej również nie wykazują związku z cechami położenia społecznego ankietowanych. Powszechna zgodność opinii w tej sprawie jest prawdopodobnie związana z równie powszechnym przekonaniem, że ciężar rosnących kosztów edukacji i zdobycia atrakcyjnego zawodu mogą dzisiaj udźwignąć tylko ludzie zamożni.

WARUNKI SUKCESU I POWODZENIA W ŻYCIU

Zdaniem ankietowanych, położenie społeczne i ekonomiczne rodziców wyznacza szanse na dobry start życiowy ich potomstwu oraz zwiększa możliwości odniesienia sukcesu i powodzenia w życiu. Są to zatem warunki sprzyjające zmianie pozycji, ale czy wystarczające?

Okazuje się, że wśród wielu wymienionych czynników, które ankietowani uznali za ważne dla osiągnięcia wysokiej pozycji, czterem przypisano niemal równorzędne znaczenie. Są to: **wykształcenie (90%), wysokie kwalifikacje zawodowe (90%), znajomości i protekcja (90%) oraz inicjatywa i przedsiębiorczość (90%)**. W dalszej kolejności wymieniano **zamożność rodziców (87%), zawód, rodzaj pracy (82%) oraz solidną, rzetelną pracę (78%)**. Jak widać, zamożność rodziców, uznana przez większość badanych za atut w życiowym starcie młodego pokolenia, nie straciła swego priorytetowego znaczenia także wtedy, kiedy została wymieniona jako jeden z wielu warunków koniecznych do osiągnięcia sukcesu i powodzenia w życiu. Jednocześnie okazuje się, że jakkolwiek bardzo ważne są cechy przypisane jednostce przez pochodzenie społeczne (zamożność, miejsce zamieszkania, grupa społeczno-zawodowa rodziców), w hierarchii ważności warunków sukcesu wyprzedzają je cechy merytokratyczne (wykształcenie, kwalifikacje), które są osobistym wkładem w osiąganie sukcesu.

Tabela 2

Jaki wpływ na sukces i powodzenie w życiu ma/mają:	Bardzo duży wpływ	Duży wpływ	Mały wpływ	Bardzo mały wpływ	Trudno powiedzieć
	w procentach				
– znajomości, protekcja	49	41	6	1	3
– wysokie kwalifikacje zawodowe, umiejętności	49	41	6	1	3
– wykształcenie	41	49	7	1	1
– inicjatywa i przedsiębiorczość	38	52	6	1	3
– zamożność rodziców	40	47	10	1	2
– zawód, rodzaj pracy	25	57	13	1	4
– solidna, rzetelna praca (dobrze wykonywana praca)	30	48	16	3	3
– miejsce zamieszkania (np. duże miasto, małe miasto, wieś)	28	48	16	4	3
– cwaniactwo, przebiegłość	26	45	15	8	5
– szczęście, przypadek	18	43	29	5	4
– pochodzenie społeczne	15	42	32	6	5
– płeć	7	31	39	14	9
– poglądy polityczne	8	23	39	19	10

Ku zaskoczeniu, priorytetowe znaczenie w opinii społeczeństwa mają jednak **znajomości, protekcja**, co pozostaje w pewnej sprzeczności z wagą osobistego wkładu w osiągnięcie sukcesu, czyli własnych umiejętności i solidnej pracy. Znaczenie protekcji rośnie, jeśli warunki sukcesu uporządkujemy według odsetka osób przekonanych o ich *bardzo dużym* wpływie na powodzenie w życiu. Wtedy posiadanie *znajomości, protekcji* (49%) znacząco wyprzedza *solidną pracę* (30%) czy *rodzaj wykonywanej pracy* (25%). Można stąd wnosić, iż opinia publiczna jest przekonana, że obecnie w Polsce dla osiągnięcia powodzenia w życiu bardzo ważne są osobiste atrybuty i duży wkład pracy, o ile nieformalne układy i znajomości stworzą sprzyjające warunki do efektywnego wykorzystania tych cech.

W wyniku analizy czynnikowej wymienione warunki sukcesu grupują się w trzy odrębne spójne kategorie.

Tabela 3. Analiza czynnikowa warunków osiągnięcia sukcesu w życiu. Dane po rotacji Oblimin

Warunki sukcesu	Czynnik I	Czynnik II	Czynnik III
Znajomości, protekcja	.82340		
Zamożność rodziców	.71631		
Cwaniactwo, przebiegłość	.57446		
Szczęście, przypadek	.50146		
Solidna, rzetelna praca		.74244	
Wysokie kwalifikacje zawodowe, umiejętności		.73914	
Wykształcenie		.73797	
Inicjatywa i przedsiębiorczość		.70289	
Zawód, rodzaj pracy		.62053	
Płeć			.79308
Poglądy polityczne			.63993
Pochodzenie społeczne			.61671
Miejsce zamieszkania (np. duże miasto, małe miasto, wieś)			.50868
Procent wyjaśnianej wariancji	20%	20%	9%

Pierwszy z tych wymiarów łączy cechy wynikające ze statusu materialnego rodziców, układów i znajomości, z domieszką własnej przebiegłości, a także szczęście, przypadek, co dodatkowo podkreśla możliwość zrobienia kariery bez osobistych zasług i wysiłków (czynnik I).

Wymiar indywidualnych zasług (czynnik II) wiąże wszystkie cechy określające merytokratyzm i fachowość (wykształcenie, kwalifikacje, zawód, pracowitość, przedsiębiorczość). Warto podkreślić, że ten wymiar wyjaśnia taką samą część wariacji jak wymiar układów i powiązań (czynnik I). Oznacza to, iż w opinii społecznej indywidualne zasługi oraz możliwość korzystania ze znajomości i protekcji w gruncie rzeczy mają jednakowe znaczenie dla zrobienia życiowej kariery.

Czynnik III wiąże te cechy, które najrzadziej były wymieniane przez ankietowanych wśród warunków sukcesu. Łączy je wspólny wymiar nazywany w socjologii mianem dyskryminacji społecznej. Na uwagę zasługuje fakt, że płeć i poglądy polityczne, które mają swoje ładunki w tym czynniku, w rankingu warunków sukcesu zajmują dwa ostatnie miejsca. Są to też jedyne cechy, w stosunku do których opinie o ich małym wpływie na indywidualną karierę przeważają nad przekonaniem o ich dużym znaczeniu.

ZMIANY W POSTRZEGANIU WARUNKÓW SUKCESU

Z porównania danych uzyskanych w różnych okresach wynika, że istnieje wyraźna tendencja wzrostowa do postrzegania wykształcenia i kwalifikacji jako warunków koniecznych do zrobienia indywidualnej kariery. Od roku '95 rośnie znaczenie przypisywane tym czynnikom. Na podstawie porównań w czasie można stwierdzić niewątpliwą nobilitację merytokratyzmu i osobistych zasług oraz wpływu, jaki w indywidualnej drodze życiowej przypisuje się inicjatywie i przedsiębiorczości. Sprawę komplikuje jednak fakt, że w ciągu ostatnich dwóch lat wyraźnie spadło (o 9 punktów procentowych) znaczenie solidności i rzetelności w pracy. Jednocześnie nasiliło się przekonanie, że warunkiem koniecznym życiowego powodzenia jest start zapewniony przez zamożnych rodziców (wzrost z 68% w roku '97 do 87% w roku '99) oraz „plecy”, „układy”, „dojścia” (wzrost z 74% do 90%). Obydwie te cechy wyraźnie straciły znaczenie w latach '95-'97. Obecnie wpływ protekcji na powodzenie w życiu kształtuje się na poziomie wskaźnika z roku '95, a postrzeganie wpływu pochodzenia społecznego i zamożności rodziców na karierę potomstwa osiągnęło nie notowany wcześniej zasięg.

Tabela 4

Jaki wpływ na sukces i powodzenie w życiu ma/mają*:	Duży wpływ			Mały wpływ**		
	III '95	II '97	II '99	III '95	II '97	II '99
	w procentach					
– wykształcenie	78	88	90	19	10	8
– solidna, rzetelna praca (dobrze wykonywana praca)	85	87	78	13	11	19
– inicjatywa i przedsiębiorczość	-	87	89	-	7	7
– wysokie kwalifikacje zawodowe, umiejętności	88	87	90	10	9	7
– zawód, rodzaj pracy	-	81	82	-	13	14
– znajomości, protekcja	90	74	90	8	21	7
– zamożność rodziców	77	68	87	20	29	11
– miejsce zamieszkania (np. duże miasto, małe miasto, wieś)	68	63	76	29	33	20
– szczęście, przypadek	59	60	61	37	35	34
– cwaniactwo, przebiegłość	-	53	71	-	41	23
– pochodzenie społeczne	46	44	57	49	50	38
– płeć	36	-	38	58	-	53
– poglądy polityczne	30	20	31	58	66	58
* W roku '95 pytanie brzmiało: „Jaki wpływ na zdobycie wysokiej pozycji przez młodych ludzi mają w naszym kraju [...]?”						
** Suma odpowiedzi „bardzo duży i duży wpływ/bardzo mały i mały wpływ”; pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”						

W ciągu ostatnich dwóch lat odnotowaliśmy także wzrost (o 18 punktów procentowych) znaczenia takich warunków osiągnięcia sukcesu, jak przebiegłość i cwaniactwo, które niewątpliwie mają zabarwienie pejoratywne. Wzrost znaczenia protekcji, zamożności rodziców i cwaniactwa - przy jednocześnie odnotowanym spadku znaczenia solidnej pracy - osłabia (a może nawet podważa) wniosek o rosnącym znaczeniu indywidualnych zasług i osobistego wkładu dla osiągnięcia sukcesu i powodzenia w życiu.

Od roku '95 nasila się przekonanie, że wykształcenie oraz umiejętności i kwalifikacje zawodowe są najważniejszymi warunkami życiowego sukcesu.

W latach '97-'99 spadło znaczenie solidnej, rzetelnej pracy jako drogi do sukcesu. Jednocześnie wzrosło znaczenie cech dyskryminacyjnych (pochodzenia społecznego, miejsca zamieszkania, poglądów politycznych) oraz protekcji jako najlepszej recepty na sukces. Warto w tym miejscu przypomnieć, że w pierwszych latach transformacji o „układach”, „dojściach” i „protekcji” mówiło się z zażenowaniem jako o wynaturzeniach „starego” systemu, z którymi przemiany ustrojowe miały zerwać. Obecnie wszystko wskazuje na to, że ankietowani w pełni doceniają potęgę protekcji w osiąganiu życiowych celów, ale nie jest ona warunkiem wystarczającym, jeśli nie towarzyszą jej inne ważne cechy i umiejętności, w które wyposażony jest protegowany.

Opracowała

Macieja FALKOWSKA

A N E K S

Tabela 1. Jak Pan(i) sądzi, czy obecnie młodzież w Polsce ma większe czy też mniejsze szanse na osiągnięcie sukcesu w życiu, niż mieli ich rówieśnicy dziesięć lat temu?

(%)

	Większe	Mniejsze	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	30	64	6	1111
Płeć				
Mężczyźni	32	63	5	527
Kobiety	29	64	7	584
Wiek				
18-24 lat	37	60	3	158
25-34	39	57	3	196
35-44	29	66	5	241
45-54	26	69	5	202
55-64	30	65	5	130
65 lat i więcej	21	62	17	183
Miejsce zamieszkania				
Wieś	16	77	7	410
Miasto do 20 tys.	29	59	12	135
od 20 do 100 tys.	36	62	2	205
101-500 tys.	33	59	7	214
501 tys. i więcej mieszk.	58	37	5	146
Wykształcenie				
Podstawowe	19	70	11	322
Zasadnicze zawodowe	19	76	5	280
Średnie	39	56	5	402
Wyższe	59	39	3	107
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	60	39	1	81
Prac. umysł. niż. szczebla	33	64	3	121
Pracownicy fiz. - umysł.	27	69	4	70
Robotnicy wykwalifikowani	25	71	3	110
Robotnicy niewykwalifik.	17	83	0	36
Rolnicy	6	94	0	48
Pracujący na własny rach.	48	41	11	52
Bierni zawodowo				
Renciści	21	69	11	148
Emeryci	25	63	12	196
Uczniowie i studenci	52	42	6	84
Bezrobotni	27	69	3	104
Gospodynie domowe i inni	25	66	9	60
Pracuje w:				
sferze budżetowej	38	61	2	101
sekt. państw., publicznym	26	72	2	114
sp. właśc. pryw. i państwa	42	56	3	88
sekt. pryw. poza rolnict.	39	56	5	203
prywatnym gosp. rolnym	12	86	2	63
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	13	81	6	174
276 - 399	23	71	5	157
400 - 549	27	66	6	275
550 - 799	36	60	4	160
Powyżej 799 zł	51	46	3	175
Ocena własnych war. mater.				
Dobre	51	45	4	234
Średnie	30	63	7	500
Złe	18	75	7	378
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	41	55	4	51
Raz w tygodniu	27	66	6	524
Kilka razy w miesiącu	28	65	8	208
Kilka razy w roku	33	61	6	214
W ogóle nie uczestniczy	39	56	5	112
Poglądy polityczne				
Lewica	27	68	4	270
Centrum	33	65	3	305
Prawica	40	52	8	296
Trudno powiedzieć	18	70	11	238

Tabela 2. Jakie możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji w społeczeństwie polskim mają dziś, Pana(i) zdaniem, **dzieci robotników w porównaniu z dziećmi chłopów**:
1 - większe możliwości; 2 - mniej więcej takie same możliwości; 3 - mniejsze możliwości

(%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	40	45	13	3	1110
Płeć					
Mężczyźni	40	46	12	2	527
Kobiety	39	44	14	3	584
Wiek					
18-24 lat	47	45	8	0	158
25-34	41	46	11	2	195
35-44	45	40	14	1	241
45-54	37	47	15	0	202
55-64	42	41	15	2	130
65 lat i więcej	25	50	13	12	183
Miejsce zamieszkania					
Wieś	32	49	15	3	410
Miasto do 20 tys.	38	49	12	1	135
od 20 do 100 tys.	47	41	10	2	205
101-500 tys.	46	34	17	2	213
501 tys. i więcej mieszk.	41	49	8	3	146
Wykształcenie					
Podstawowe	32	45	17	7	322
Zasadnicze zawodowe	37	49	13	1	279
Średnie	45	44	10	1	402
Wyższe	49	38	12	1	107
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	50	34	15	1	81
Prac. umysł. niż. szczebla	42	40	17	1	121
Pracownicy fiz. - umysł.	42	36	20	2	70
Robotnicy wykwalifikowani	40	50	9	1	110
Robotnicy niewykwalifik.	34	63	2	2	36
Rolnicy	49	41	9	0	48
Pracujący na własny rach.	43	46	11	0	52
Bierni zawodowo					
Renciści	33	44	17	5	148
Emeryci	29	50	12	9	196
Uczniowie i studenci	54	38	9	0	84
Bezrobotni	39	48	14	0	104
Gospodynie domowe i inni	41	48	11	0	59
Pracuje w:					
sferze budżetowej	33	48	18	2	101
sekt. państw., publicznym	49	32	19	0	114
sp. właśc. pryw. i państwa	44	44	11	1	88
sekt. pryw. poza rolnict.	37	53	8	1	203
prywatnym gosp. rolnym	50	34	17	0	63
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	33	51	15	2	174
276 - 399	37	46	13	3	157
400 - 549	39	43	15	2	275
550 - 799	42	46	10	2	160
Powyżej 799 zł	49	40	9	2	175
Ocena własnych war. mater.					
Dobre	55	35	10	1	233
Średnie	37	47	14	2	500
Złe	33	48	14	5	378
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	25	48	23	4	51
Raz w tygodniu	38	44	14	3	524
Kilka razy w miesiącu	44	45	9	3	208
Kilka razy w roku	37	51	11	1	214
W ogóle nie uczestniczy	50	34	15	2	111
Poglądy polityczne					
Lewica	41	43	16	1	270
Centrum	37	51	11	1	305
Prawica	45	39	15	2	296
Trudno powiedzieć	35	46	11	8	237

Tabela 3. Jakie możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji w społeczeństwie polskim mają dziś, Pana(i) zdaniem, **dzieci robotników w porównaniu z dziećmi inteligentów:**
1 - większe możliwości; 2 - mniej więcej takie same możliwości; 3 - mniejsze możliwości

	(%)				
	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	5	17	76	2	1111
Płeć					
Mężczyźni	5	15	78	2	527
Kobiety	5	18	74	3	584
Wiek					
18-24 lat	4	15	80	1	158
25-34	10	17	70	2	196
35-44	6	15	78	1	241
45-54	3	20	76	2	202
55-64	3	15	80	2	130
65 lat i więcej	2	17	74	7	183
Miejsce zamieszkania					
Wieś	3	13	80	4	410
Miasto do 20 tys.	8	15	75	2	135
od 20 do 100 tys.	6	12	81	1	205
101-500 tys.	5	22	71	2	214
501 tys. i więcej mieszk.	6	29	64	1	146
Wykształcenie					
Podstawowe	3	12	80	5	322
Zasadnicze zawodowe	7	14	79	1	280
Średnie	6	19	74	2	402
Wyższe	5	29	64	2	107
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	7	25	66	2	81
Prac. umysł. niż. szczebla	7	24	69	0	121
Pracownicy fiz. - umysł.	4	17	80	0	70
Robotnicy wykwalifikowani	5	13	80	2	110
Robotnicy niewykwalifik.	10	12	73	5	36
Rolnicy	3	9	81	7	48
Pracujący na własny rach.	6	16	75	3	52
Bierni zawodowo					
Renciści	3	20	74	3	148
Emeryci	1	16	78	5	196
Uczniowie i studenci	7	13	80	0	84
Bezrobotni	7	11	80	1	104
Gospodynie domowe i inni	5	20	74	1	60
Pracuje w:					
sferze budżetowej	7	26	66	1	101
sekt. państw., publicznym	6	10	83	0	114
sp. właśc. pryw. i państwa	5	24	71	0	88
sekt. pryw. poza rolnict.	5	18	74	2	203
prywatnym gosp. rolnym	2	9	82	6	63
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	3	10	85	2	174
276 - 399	3	14	80	2	157
400 - 549	7	18	73	3	275
550 - 799	3	19	77	1	160
Powyżej 799 zł	5	23	71	1	175
Ocena własnych war. mater.					
Dobre	7	23	69	1	234
Średnie	5	17	76	2	500
Złe	4	13	80	3	378
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	4	15	79	2	51
Raz w tygodniu	4	18	75	2	524
Kilka razy w miesiącu	3	13	81	3	208
Kilka razy w roku	6	17	75	2	214
W ogóle nie uczestniczy	9	16	71	4	112
Poglądy polityczne					
Lewica	5	13	80	1	270
Centrum	4	17	76	2	305
Prawica	6	19	73	2	296
Trudno powiedzieć	4	17	74	5	238

Tabela 4. Jakie możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji w społeczeństwie polskim mają dziś, Pana(i) zdaniem, **dzieci chłopów w porównaniu z dziećmi inteligentów:**
1 - większe możliwości; 2 - mniej więcej takie same możliwości; 3 - mniejsze możliwości

	1	2	3	7	Liczba osób
Ogółem	4	9	85	2	1111
Płeć					
Mężczyźni	3	9	87	1	527
Kobiety	4	10	84	3	584
Wiek					
18-24 lat	5	11	83	1	158
25-34	5	9	86	1	196
35-44	4	7	89	0	241
45-54	4	11	85	1	202
55-64	3	10	85	1	130
65 lat i więcej	1	9	82	8	183
Miejsce zamieszkania					
Wieś	2	6	89	2	409
Miasto do 20 tys.	5	8	85	1	135
od 20 do 100 tys.	2	8	88	2	205
101-500 tys.	5	12	80	3	214
501 tys. i więcej mieszk.	6	15	76	2	146
Wykształcenie					
Podstawowe	3	5	86	5	322
Zasadnicze zawodowe	5	11	83	1	280
Średnie	3	11	86	0	401
Wyższe	3	12	85	1	107
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	2	13	84	1	81
Prac. umysł. niż. szczebla	6	13	80	1	120
Pracownicy fiz. - umysł.	4	11	85	0	70
Robotnicy wykwalifikowani	1	7	91	0	110
Robotnicy niewykwalifik.	6	4	88	2	36
Rolnicy	0	2	98	0	48
Pracujący na własny rach.	4	10	86	0	52
Bierni zawodowo					
Renciści	4	12	81	3	148
Emeryci	1	9	84	6	196
Uczniowie i studenci	5	7	86	2	84
Bezrobotni	6	7	85	1	104
Gospodynie domowe i inni	6	9	85	0	60
Pracuje w:					
sferze budżetowej	5	15	78	2	101
sekt. państw., publicznym	5	4	91	0	114
sp. właśc. pryw. i państwa	3	13	84	0	88
sekt. pryw. poza rolnict.	3	10	86	0	203
prywatnym gosp. rolnym	1	3	96	0	63
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	1	7	91	1	174
276 - 399	2	6	88	4	156
400 - 549	4	11	82	3	275
550 - 799	3	11	85	0	160
Powyżej 799 zł	2	12	85	2	175
Ocena własnych war. mater.					
Dobre	5	7	85	2	234
Średnie	3	11	84	1	499
Złe	3	8	86	3	378
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	14	18	64	4	51
Raz w tygodniu	3	10	84	2	524
Kilka razy w miesiącu	2	5	91	2	208
Kilka razy w roku	2	10	86	1	214
W ogóle nie uczestniczy	8	5	85	2	112
Poglądy polityczne					
Lewica	5	7	88	0	270
Centrum	4	10	86	1	305
Prawica	4	10	85	2	296
Trudno powiedzieć	1	10	83	6	238